

Reformace a leadership v církvi

Paul Bernhard Rothen*

Anotace

Článek se zaměřuje na ověření základů, na kterých stojí teorie i praxe řízení některých sborů a církví v současnosti, a odmítá koncept leadershipu, vůdcovství. Dává přitom do kontrastu přístup Martina Luthera a přístup otců moderny jako byli Hobbes, Rousseau nebo Marx. Rozhodující otázka je, jak detailní obraz řízení církve poskytuje Bible. Martin Luther a další brzdí včas při stanovování přesné podoby řízení církve, volají po „slabé doktríně o církvi“ a nechtějí dořikávat to, co Bible neříká. To H. Bullinger nebo J. Kalvín šli „za“ Luthera a přesně definovali církevní úřady. Jejich dnešní následovníci jsou dále ovlivněni modernou a současnou podobou sociálního státu. Autor ve své analýze uplatňuje přednášky M. Foucaulta z roku 1977. Problém soudobého konceptu vůdcovství lze sledovat již v biblických překladech. Autor také komentuje aktuální úvahy o roli biskupa v evangelické církvi ve Švýcarsku.

Abstract: Reformation and Leadership in the Church

The article focuses on examination of grounds for the theory and practice of some contemporary churches, while refusing the concept of leadership. There is a contrast between Martin Luther and the fathers of modernity (Hobbes, Rousseau, Marx). Decisive question is how detailed is the picture of the church government according to the Bible. Martin Luther and others held on and did not spell the details which Bible does not tell. On the other hand H. Bullinger or J. Calvin went “beyond” Luther and defined (different) number of church offices. Their descendants are today influenced

* Přednáška na konferenci Fellowship of European Evangelical Theologians (FEET) v německém Wittenbergu v srpnu 2016. Konference nesla název: *The Reformation – its Theology and its Legacy*. Přeložil David Beňa.

farther by modernity and welfare state. The author builds his analysis on the lectures of M. Foucault from 1977. The problem of leadership is seen even in Bible translations. The author also comments on the recent development of possibility of new bishop of the Protestant Church in Switzerland.

Základním principem každého střízlivého teologického myšlení je předpoklad, že Písmo svaté je dar od Boha, že je tedy jasné, tzn. že aktivně osvěcuje naši cestu (Ž 119,105). Biblické světlo obnovuje naše myšlení a chrání nás před vlivem klamných norem a mylných narativů. Slovo Písma tak umožňuje vysvětlit, proč je zavádějící mluvit o „vůdcovství“ v církvi.¹ Koncept „vůdcovství“ se svým zásadně horizontálním důrazem nás svádí k racionalistickému myšlení. Odvádí od Kristova dědictví a nabízí místo něj sliby otců moderny.

1. Nebiblický pojem

Reformátoři Luther, Melanchthon, Zwingli, Calvin, Bullinger či Bucer o „vůdcovství“ a „vedení“ v církvi nehovoří. Písmo svaté totiž v takových pojmech nevyovídá. V moderních anglických [a podobně i českých] překladech Bible na ně ovšem narazíme: např. New International Version v Nu 33,1 říká, že Izraelité táhli pouští „pod vedením Mojžíše a Árona“ [tak i Český ekumenický překlad]. Bible krále Jakuba, KJV, a American Standard Version říkají, že Izraelité byli „pod rukou Mojžíše a Árona“, což je doslovnější převod hebrejského textu [Kraličtí čtou „pod správou“]. Slova z Ř 12,8 překládá New International Version takto: „Kdo vede, ať to činí horlivě.“ Bible krále Jakuba či American Standard Version, opět věrnější originálu, hovoří o „vládě“ [Český ekumenický překlad čte ještě doslovněji: „Kdo stojí v čele“]. Pozorné studium ukazuje, že text Písma moderní koncept vůdcovství nelegitimizuje (viz některé argumenty v další části textu).

Luther zdůrazňuje, že bychom se termínům, které nemají oporu v Písmu svatém, měli vyhýbat, a své myšlení a soudy bychom měli přizpůsobovat jazykovému úzu Bible.² Tak se můžeme osvobodit od předsudků své doby a kriticky nahlédnout dokonce i zvyklosti, které jsou hluboce zakořeněné ve zbožnosti našich současných církví.

2. Proti touze být jako Bůh

Ze zkušeností reformátorů se můžeme hodně naučit, neboť s některými z těchto fundamentálních otázek také zápasili. Věřící všech dob jsou v časech domnělé Boží nečinnosti vystaveni pokušení spoléhat sami na sebe. Pokušení přinutit

1 Poznámka překladatele: V původním anglickém znění přednášky je používáno slovo leadership, které v článku překládám slovem vůdcovství, zpravidla v uvozovkách.

2 D. Martin Luthers Werke: kritische Gesamtausgabe 15,43 39/I,257. Dále jen WA.

Boha lidským slovem a skutkem k nějaké akci, kterou považujeme za potřebnou, doprovází Boží lid už od časů Abrama, který uposlechl svou ženu Sáráj a zplodil s otrokyní Hagar syna (Gn 16,1–6), či ode dnů Árona, který vyslyšel prosby lidu a dal jim boha, kterého by mohli vidět a nahmatat (Ex 32,1–6).

Roku 1530 svolal císař Karel všechna německá knížata do Augsburgu, aby s jejich pomocí sjednotil církve.³ Bylo to nutné! Říši ohrožoval turecký vpád, sultán Sulejman plánoval druhý útok na Vídeň. Povinností každého křesťana bylo přispět ke shodě v otázkách víry. Ovšem bylo tomu skutečně tak? Nepřivoloval by konsensus, dosažený zradou evangelia, na Evropu Boží hněv? Luther se kvůli říšské klatbě nemohl jednání zúčastnit, a tak hlavní odpovědnost ležela na Melanchthonovi. Ten ovšem propadal sklíčenosti, cítil, že takový úkol je nad jeho síly. Luther mohl svého kolegu jen utěšovat a vytrvale varovat, aby na své bedra nebral úkoly, které si ve svých rukou ponechal Bůh. Píše Melanchthonovi:

„Píšu však zbytečně, neboť chceš tyto věci ovládat v souladu s vaší filozofií, tj. jak onen praví: bláznit s rozumem; mučíš sám sebe a nevidíš, že tato věc je mimo dosah tvých rukou a rozumu a že nějak dopadne i bez tvého přičinění. Kristus chraň, aby upadla do moci tvých rukou a tvého rozumu, jak si přesto tvrdohlavě přeješ. Neboť to bychom vpravdě veřejně a hezky a rychle vzali za své. Ale jak se praví: ‚Nevyhledej příliš vysokých věcí‘ (Sir 3,22) a ‚Kdo vyhledává vysokých věcí, bude rozdrcen slávou‘ aneb jak říká hebrejský text: ‚Kdo hledá těžké věci, tomu bude těžko‘ (Př 25,27). O tobě je tu řeč. Pán Ježíš ať chrání tvou víru před úpadkem, ať jí dá naopak růst a zvítězit. Amen.“⁴

Svému příteli Melanchthonovi píše Luther laskavě, bratrsky a mírně, proti Müntzerovi však bouří hlasitě a bez zábran. Obviňuje vůdce sedláků, že „si dovolil fantazírovat, že církev nemůže existovat bez něj, že to on ji musí nést a řídit“.⁵ Výtka je v obou případech stejná: svými pokusy o konceptuální prostředkování a svou prorockou silou ohrožuje lidský rozum Boží vládu v církvi. Samozvaní vůdcové chtějí spolupracovat s Bohem a pomáhat mu, ten jim ale opakovaně bere svou při z rukou. Nechce ji prosazovat pomocí diplomacie či osobního lidského vlivu. Bůh vládne v církvi svým slovem, jež uchovává *extra nos*. Toto slovo není k dispozici pro lidské účely, nýbrž vyžaduje odpověď *pouhé víry, sola fide*.

Podle Luthera vládne v církvi Kristus, Pán Ježíš sám. On jediný zná její konečný cíl, věčný cíl, dům s mnoha příbytky, kde chystá místo pro své následovníky (J 14,1–4). On jediný je schopen vyvarovat se přítomných nebezpečí,

3 Martin Brecht. *Martin Luther, sv. 2: Ordnung und Abgrenzung der Reformation 1521-1532*. Stuttgart: Calwer Verlag 1986, s. 356nn a 374nn.

4 WA, Briefe 5, 412, pracovní překlad překladatel, tak i dále.

5 WA 50, 477.

pojmenovat nutná opatření, aby věřící zbavil od zlého, aby zajistil život církve. Věrně kázat a vyučovat Boží slovo představuje pro člověka dostatečně náročný úkol. Nikdo by na sebe neměl brát navíc ještě také úkol vést církev v proměnách času. Aby Melanchthona osvobodil od tohoto pokušení, píše mu Luther o jeho odpovědnosti v církvi:

„Bůh ji postavil na jisté veřejné místo, které nenalezneš ve své rétorice ani filozofii. Toto místo se nazývá víra, na němž stojí všechny věci, které nevidíme a nechápeme [Žd 11,1,3]. A kdo je chce učinit viditelnými, zjevnými a pochopitelnými, ten si za svou práci vyslouží akorát bolest a nářky jako ty, od čehož tě všichni marně zrazujeme. Bůh zaslíbil, že bude přebývat v oblaku [1Kr 8,1], a temnotu učinil svou skrýší [Ž 18,12; 97,2]. Dělej, jak umíš. Ale kdyby chtěl Mojžíš poznat konec, a jak že unikne faraónovi, možná by Izrael ještě dnes sídlil v Egyptě.“⁶

V dopise adresovaném společnému příteli Justu Jonasovi vysvětluje Luther, že Melanchthonovy obavy o církve mají hlubší kořeny a jsou mnohem nebezpečnější, než si člověk umí představit: „*Jeho filozofie nevěří, leda když to zakusí.*“ Luther má starosti, protože Melanchthon oslabuje *sola fide*. Melanchthon chce, aby zkušenost byla základem víry, nebo aspoň prostředek k jejímu posílení. Proto, dodává Luther v dopise Spalatinovi, je potřeba Melanchthona stále napomínat,

„aby se nechtěl stát Bohem. Nýbrž aby bojoval proti této ambici božství, která je nám vrozená a kterou do nás vložil ďábel v ráji. Není pro nás dobrá. Adama vyhnala z ráje. A také nás ta samá ambice, a nic jiného, vyháňá a obírá nás o pokoj. Buďme lidmi, ne Bohem. To je suma, a nelze jinak. Nebo naši mzdou bude jen neklid a trápení.“⁷

Luther sám neměl představu, jak církve řídit a jak ji vést vstříc lepší budoucnosti. Domníval se spíše, že konec všeho je blízko. Kristus se zjeví a rozřeší všechny naše starosti o církve. Proto Luther neusiloval v Písmu svatém najít staré, pravé církevní uspořádání. Za svou povinnost považoval obnovu církevní liturgie a nauky: dal nové formy každodenním modlitbám; byl trvale vtažen do místních diskusí o příjmech farářů; radil, co dělat proti smilstvu či lichvě; a po dlouhých a velmi složitých jednáních ordinoval biskupa v Naumburgu – v souladu s ordinací praxí, jak se prosadila ve Wittenbergu.⁸ Nepokoušel se však vyčíst z Bible novou a pravou vizi, jak organizovat církve, ba ani nedefinoval pořádek jejich služebností.

6 WA, Briefe 5, 496.

7 WA, Briefe 5, 415.

8 Martin Brecht. *Martin Luther, sv. 3: Die Erhaltung der Kirche*. Stuttgart: Calwer Verlag 1987, s. 296nn.

V tomto přístupu se ukazuje síla Lutherova díla, ale i jeho slabost. V důsledku se muselo opřít o světskou vrchnost. Říká se, že Luther předal církev do rukou kurfiřtů, králů a šlechty své doby. Neměli bychom však přehlédnout fakt, že světská a duchovní moc během církevních dějin častokrát závisely jedna na druhé.

3. Církevní vládci?

Někteří reformátoři se vydali „za“ Luthera a usilovně v Novém zákoně hledali model pro různé služby svých církví. Heinrich Bullinger z novozákonních epištol vypsál všechny tituly a funkce a pokusil se podle nich zorganizovat curyšskou církev. V 18. článku Druhé helvetské konfese najdeme výsledky jeho úsilí: Nejsou zrovna přesvědčivé. Bullinger chtěl svou církev dokonale sladit s církví apoštolů, avšak podíváme-li se na úřady curyšské církve, zjevně tomu tak nebylo.

Praktičtější k problematice přistupoval Martin Bucer. Ačkoli by rád ve Štrasburku implementoval model novozákonní církve, podržel pouze dva úřady, a to kazatele a staršího.⁹ Bucer tak načrtnul obrázek církevní služby, který se v mnohých reformovaných církvích uplatňuje dodnes.

Bucerovo pochopení dále rozvinul nadaný právník Jan Kalvín. Ve svých *Institutiones* představuje slavnou nauku o čtyřech – či spíše dvou a dvou – úřadech Kristovy církve.¹⁰ V diskusi se vztahuje k Ef 4,11: „A jedny povolal za apoštoly, jiné za proroky, některé za evangelisty a některé za pastýře a učitele.“ Kalvín říká, že zatímco apoštolů, proroků a evangelistů bylo zapotřebí jen ve zvláštních časech, církev každé doby musí mít své pastýře a učitele. Kalvín si všímá, že apoštol v Ef 4 zmiňuje pouze úřady, jež slouží Božím slovu; v epištolách Římanům a Korintským Pavel mluví o dvou jiných úřadech: o starších či „vládcích“ a diákonech.

Kalvínova nauka o čtyřech služebnostech však dělá Bibli jasnější, než Bible ve skutečnosti je; stanoví řád, který je prý zjevený Bohem a pro církev v každém čase a na každém místě tedy povinný. Kalvínova definice teoreticky brání nadvládě jednoho z úřadů a připomíná, že pro udržení silného a zdravého společenství je zapotřebí spolupráce různých kategorií moci a různých forem autority. Jeho pohled v mnoha ohledech inspiroval porozumění církevnímu řádu, vykazuje však dva problémové rysy: Zaprvé, Kalvínovi samotnému se v Ženevě nepodařilo tyto představy uskutečnit. Místní autority nechtěly dopustit, aby se z církve stala autonomní instituce, která by si sama mohla určovat profil svých

9 Martin Bucer. *Von der wahren Seelsorge und dem rechten Hirtendienst, Gesammelte Schriften*, část 1, svazek 7, Gütersloh: Gerd Mohn 1964. Gerhard Rau. *Pastoraltheologie. Untersuchungen zur Geschichte und Struktur einer Gattung praktischer Theologie*. München: C. Kaiser 1970, s. 81nn.

10 Jan Kalvín. *Institutio IV/3,4–9*. Srov. Paul Bernhard Rothen. *Das Pfarramt. Ein gefährdeter Pfeiler der europäischen Kultur*. Berlin – Zürich: Lit Verlag 2009, s. 155.

hodnostářů a pravidla jejich voleb. Politické autority neměly zájem na existenci silného kléru uvnitř hradeb města. Kalvínova církev se tedy nakonec stala součástí ženevské státní moci, podobně jako tomu bylo s Lutherovou církví ve Wittenbergu.¹¹ Druhým problémem Kalvínova pojetí čtvera služebností je fakt, že reformátor ho formuloval jedine s pomocí rozlišení mezi úřady dočasnými a stálými. Jak sám připouští, tato interpretace není přesvědčivá.

4. Slabá doktrína o církvi

V Kalvínových stopách se v minulém století vydal Eduard Schweizer a věnoval značnou část života pokusům osvobodit církev od státního vlivu. Jasně viděl, že doba velkých protestantských církví, „Landeskirchen“, se chýlí k závěru. Éra, kdy církve byly součástí státního aparátu, řízeny civilním právem, brzy skončí. Kudy dál? Měly by církve ustavit svou vlastní organizaci, své vlastní řády a vedení? S pomocí moderní vědy se Schweizer pokusil zjistit, co k tomuto zásadnímu tématu říká Písmo. Z mého pohledu jsou výsledky jeho bádání spíše křehké: Kristovo společenství potřebuje řád; působením Ducha svatého Bůh obdarovává církev službami, které zajišťují a podporují její život. Avšak Písmo nepodává žádný přesný obrázek úřadů stanovených Bohem, žádnou normu církevního pořádku, který by bylo nutno zachovávat, či formálních změn, jež je třeba provádět.¹² Jakkoli Písmo hovoří o potřebě řádu a služeb v církvi jasně, nijak detailně je nedefinuje.

Letmý přehled ukazuje, že Nový zákon používá pro církevní autority různé tituly a jména: „starší“, „správci“ a „biskupové“ (1Te 5,12; 1Tm 5,17; Tt 1,5,7; 1 K 4,1). Nenajdeme ovšem žádný katalog jejich práv a povinností ani popis procedury, jak mají být tito lidé úřadem pověřováni. Existuje jisté spojení mezi úřady a „vkládáním rukou“ (1Te 4,14; 5,22), ale nikdo neumí exaktně určit, co přesně se při tomto rituálu dělo, co bylo jeho účelem a jaké měl důsledky.¹³ Ve své první epištole zmiňuje Petr úlohu „starších“: pást Boží stádo (1Pe 5). Všimněme si pojitka mezi tímto úkolem a prací dobrého pastýře (J 10,11). Toto spojení otevírá dveře úvahám, že v církvi mají být „pastoři“. Ovšem kdo má být pastorem? A jak se jím člověk stane?

Kdekeré dítě ví, že církev je stádo, které patří Dobrému pastýři,¹⁴ ale pro církevní teology a právníky představuje pojem „církve“ nejasné, „slepé slovo“,

11 Alister E. McGrath. *Johann Calvin. Eine Biographie*. Zürich: Benziger 1991, s. 133–134. Srov. Paul Bernhard Rothen. *Das Pfarramt*. s. 296.

12 Eduard Schweizer. *Gemeinde und Gemeindeordnung im Neuen Testament*. Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments sv. 35, Zürich: Zwingli Verlag 1959, s. 25 a 188nn.

13 Srov. Martin Hauser. *Prophet und Bischof. Huldrych Zwinglis Amtsverständnis im Rahmen der Zürcher Reformation*. Universitätsverlag Freiburg, 1994, s. 125.

14 WA 50, 329.

říká Luther.¹⁵ Skutečně nevíme, jak má správně probíhat ustanovování autorit v církvi. Proto potřebujeme *silně slabou* nauku o církvi, nauku, která uznává, že chceme-li odvodit Bohem daný církevní řád, máme k dispozici pouze slabé argumenty. Jinými slovy, zdá se, že v Písmu svatém zeje mezera. A jelikož se to, co je řečeno, jeví jako nedostatečné, pokouší se někteří vyplnit toto manko ideou „vůdcovství“.

Pokud vykročíme touto cestou, nesmíme opomenout římsko-katolickou doktrínu, solidně a vyváženě vystavěnou, násobně prozkoušenou staletími. Tato eklesiologie popisuje základ všech církevních služebností, práva a povinnosti různých úřadů, stejně jako duchovní autoritu a kompetenci jejich nositelů. Liturgické formy, které umožňovaly středověkým křesťanům praktikovat jejich víru, a zejména strukturovaná církevní autorita, která se utkala s reformátory a jejich hnutím, představují ovoce dlouhého a sofistikovaného procesu, kdy učenci po mnoho generací usilovali doplnit to, co Písmo svaté nedefinovalo jasně. Římsko-katolická církev se svými biskupy, kardinály a papežem se pokouší splnit [domnělý] úkol Písma svatého lépe, než ho plní ono samo.

5. Švýcarský evangelický biskup?

V dobách, kdy apoštol Pavel psal své dopisy Timoteovi a Titovi, označoval titul „biskup“ sekulární autoritu. Šlo o poměrně formální titul, popisující spíše prázdnotou podobu autority.¹⁶ V církvi titul brzy nabyl nových, duchovních dimenzí a svátostného významu s mnohem širšími a bohatšími konotacemi. Mnoho současných badatelů má za to, že církev by nepřežila střet s gnózi ani zmatky spojené s rozpadem římské říše, kdyby nezavedla silný a stabilní episkopát.¹⁷

To je zřejmě důvod, proč si mnoho dnešních evangelických hodnostářů ve Švýcarsku pohrává s nápadem zavést úřad švýcarského reformovaného biskupa.¹⁸ Nápad je to jednoduchý a lákavý: V postmoderní společnosti s jejím zmateným a matoucím souborem protichůdných hodnot by pomohlo, kdybychom mohli ukázat na konkrétní osobu z masa a kostí coby na ztělesnění určitého významu. Z mého pohledu je to ovšem nápad směšný, bez šancí na uskutečnění. Vychází z předpokladu, že jakožto inteligentní lidské bytosti jsme s to analyzovat současnou nouzi, rozpoznat, co je třeba vykonat, a tedy se i dohodnout, jaké kroky podnikneme, abychom dosáhli společných cílů. Pravdou však je, že lidé nikdy neuměli autonomně určit povahu nutných úkolů a úspěšně je uskutečnit.

15 WA 50, 625.

16 Jürgen Roloff. *Der erste Brief an Timotheus*. Neukirchen-Vluyn: Benziger, 1988, s. 150 a 168.

17 Ernst Käsemann. *Am und Gemeinde im Neuen Testament*. In: tentýž. *Exegetische Versuche und Besinnungen*. sv. 1, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 198 a 203.

18 Lukas Kundert. *Die evangelisch-reformierte Kirche. Grundlagen für eine Schweizer Ekklesiologie*. Zürich: Theologischer Verlag Zürich, 2014, s. 125–126.

Luther správně poznamenává, že Izraelité by nejspíš dodnes otročili v Egyptě, kdyby byli sami zkoušeli vyřešit svou těžkou situaci.¹⁹

6. Hobbes, Rousseau, Marx: mýty moderny

Přesvědčení, že lidstvo je schopno analyzovat přítomnou nouzi, určit příčiny svých velkých problémů a dohodnout se na řešení, jež zajistí obecné blaho, není výsadním majetkem vedoucích švýcarské církve. Jde spíše vůbec o základní předpoklad moderní společnosti.

Thomas Hobbes ve svém *Leviathanovi*²⁰ a Jean-Jacques Rousseau ve *Společenské smlouvě*²¹ shodně (jakkoli různými způsoby) tvrdí, že odhalili skutečný problém lidstva (nebezpečí občanské války podle Hobbesa, ztrátu svobody podle Rousseaua) a že nabízí řešení těchto výzev. Nebyli tak naivní, aby si mysleli, že se lidé na řešení dohodnou. Spíše sebe sama prohlásili za vůdce, za osvětlené myslitele, kteří lidstvo osvobodí od předsudků. Moderní společnost nevykreslili jako produkt reálných historických procesů, nýbrž jako sdružení racionálních bytostí – jako „ideálně typický“ model, který má legitimizovat moderní politickou moc a – to především – je samotné jakožto duchovní otce. Řečeno jednoduše, Hobbes a Rousseau byli mýtotvorci a pohádkáři moderní doby.

V jejich stopách načrtnul Karl Marx²² rozdílný obrázek společnosti, založený na vlastní analýze fundamentálních problémů. V důsledku nabídl i rozdílnou definici obecného blaha. Jakkoli jsou Marxovy výsledky odlišné, přístup je stejný: Lidstvo má problém; my mu rozumíme, a proto také můžeme nabídnout řešení.

Tato perspektiva umožnila rozlámat stará pouta a s naprostou svobodou, jak se zdálo, se obrátit vstříc nové budoucnosti. Lidstvo se nyní mohlo cítit svobodné – od příkazů Božího zákona, od norem přirozeného práva, od tradice a vůbec ode všeho, co by mohlo člověku bránit narýsovat a zvolit si skutečně funkční a výkonné, efektivní uspořádání věcí lidských. Na uchování vazeb ke zděděným formám, prý ustanoveným od Boha, mohli mít zájem leda konzervativní lidé, kteří obhajují svá privilegia a obávají se každé změny.

Francouzský filozof André Glucksmann ukazuje, že právě tento programový obrat k budoucnosti je odpovědný za zvěrstva moderní doby. Jednoduchý model duchovních otců moderny osvobodil lidskou aktivitu ode všech náboženských a morálních skrupulí. Ospravedlňováním sebekrutějších politických programů

19 WA, Briefe 5, 406.

20 Hobbes Thomas. *Leviathan, aneb, Látká, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009.

21 Rousseau Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002.

22 Marx Karl, Bedřich Engels. *Komunistický manifest*. Praha: Michal Zitko – Otakar II., 2000.

a akci otevřeli tito myslitelé dveře ještě větším hrůzám hitlerovské a stalinské diktatury.²³

Je smutnou pravdou, že Gluksmannův výklad lze podle mne vztáhnout nejen na sekulární společnost, ale také na církev. Moderní obrat k budoucnosti přijalo totiž za svůj už několik generací teologů a pastorů, církevních manažerů a vedoucích. Nahradili tradice utopiemi, zděděné formy vyměnili za procesy generující novou identitu, naslouchání Božímu slovu za dialog, odkaz k pravdě ustoupil kritériu úspěšnosti.

7. Jedinečná forma moci

Řečený obrat k budoucnosti byl usnadněn dvěma faktory: sekularizací pastorační péče a nekorektními překlady Bible. K prvnímu: Andrew McGowan upozorňuje, že vedoucí naší reformované církve hledají inspiraci pro budoucí eklesiální modely v dobách ještě před Lutherem.²⁴ Ve snaze vytvořit koncept církevní moci, jež není založena v Písmu, učí pravdám, které protirečí všemu, na čem trvali naši židovští a křesťanští předkové. Tito vedoucí zavazují lidská svědomí něčím, co považují a vyhlásují za potřebné pro realizaci misie Kristovy církve. V takové církvi však, mám za to, ztrácí váhu všechno, co Kristus vykonal a nabízí, na úkor očekáváním přicházejícího utopického Krista.

V roce 1977 přednášel francouzský filozof Michel Foucault na Collège de France v Paříži o dějinách autority. Nadšenému publiku liberální inteligence představil výsledky svého nedávného bádání, a sice typ moci naprosto odlišný ode všeho, co dosud znal. Nebyla to moc, která se inspirovala starými říšemi Egypta, Číny, Athén či Říma, nýbrž která pocházela z Izraele. Tato forma vlády se zrodila v betlémské stáji, dlouho připravovaná izraelskými proroky, aby se posléze prosadila ve středověké církvi jako standardní pojetí autority.²⁵ Jde o moc „dobrého pastýře“, říká Foucault, ne o moc „výrobce sítí“, vzoru athénských politiků.²⁶ Když čteme záznam přednášek, můžeme cítit, jak překvapivé byly tyto objevy. Foucault slibuje, že se k tématu „dobrého pastýře“ už nebude vracet;²⁷ nakonec však předmětu věnuje čtyři přednášky z celkových třinácti.

Filozof Foucault objevil moc dobrého pastýře, kterou proroci připisovali věrným kněžím a králům Izraele a kterou během své služby uplatňoval Ježíš.

23 André Gluksmann. *Die Meisterdenker*. Reinbek: Rowohlt Buchverlag, 1978, s. 161nn.

24 Andrew McGowan. *The Reformation and the Questions of Authority and Truth*. Přednáška na konferenci FEET 25.–30. 8. 2016 ve Wittenbergu. V době vydání čísla ještě nevyšla tiskem.

25 Michel Foucault. *Geschichte der Gouvernementalität*. sv. 1: Sicherheit, Territorium, Bevölkerung, Vorlesungen am Collège de France 1977-1978, Frankfurt am Main, Suhrkamp 2004, s. 194. (Pozn. překladatele: srov. v češtině k témuž: Vodička Vladimír. *Kritika liberálního rozumu: gouvernementalita Michela Foucaulta*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.)

26 M. Foucault, tamtéž, s. 214.

27 Tamtéž, s. 269 a 314.

Je to moc, kterou Řehoř Veliký popsal ve své *Regula pastoralis*, jedné z nejčtenějších knih v západním křesťanstvu.²⁸ Každý, kdo odívá vyšší úřad, je povolán užívat ho s cílem sytit a střežit, opatrovat a vést Kristovo stádo k věčnému životu. Pastýř jistě musí stádo také vést! Ale především je musí krmit a uzdravovat, a také chránit od úrazu. Ovcím musí nejen dopřávat dobrou a zdravou potravu, musí také pečlivě zajistit, aby dobré stravy bylo vždycky dostatek, zvláště v těžkých časech. Pastýř musí oddělovat slabé ovce od silných, aby slabé nebyly utlačovány a ty silné aby mohly rozvíjet svá obdarování a sloužit ostatním. Musí bránit stádo před nepřáteli, i když to znamená obětovat pro ovce vlastní život! Toto je ve zkratce pojetí dobrého, křesťanského výkonu autority, jež utvářelo křesťanskou kulturu a vyživovalo to, co dnes nazýváme západním individualismem.²⁹ Reformace znovuobjevila, že tato moc se uplatňuje předně prostřednictvím vyučování a kázání Božího slova, ne zbožnými cvičeními, natož dekadentními formami zbožnosti, podle nichž lze hříchy odpustit pomocí odpustků.

Navýsost důležitá je Foucaultova analýza postupné sekularizace pastorální péče, od osvícenství před Francouzskou revolucí až do našich dní. Současné situace evropské církve neporozumíme, pokud si této velké proměny nejsme vědomi. Povinnosti dobrého pastýře převzal moderní stát, který se stará, aby se každému občanovi od narození do smrti dostalo, čeho potřebuje.³⁰ Moderní stát sytí obyvatelstvo zábavou, rekreačními a kulturními aktivitami a chrání lidi před rozptylováním zvěstmi, které přesahují jejich chápání. Všichni mají mít, co potřebují pro tento život, ba pro život příští, pokud něco takového existuje! Moderní stát – se svým vzdělávacím systémem a zdravotní péčí – je pro občany „dobrým pastýřem“, který je sytí pestrou škálou materiálních a duchovních statků a střeží je před neštěstím. Pokud nevidíme, že moderní stát se stal silným konkurentem Kristovy církve, neporozumíme správné současnosti a její kultuře.

8. Když se světlo Písma ztratí

Napínáme-li slova Písma na skřípec natolik, že do nich lze včíst moderní modely vůdcovství, Bohem dané světlo Písma se ztrácí. Tyto modely pomíjejí některá podstatná zjištění, a tak zatemňují přesný smysl biblických textů. Alespoň částečně je tento vývoj způsoben posunem od formální ekvivalence tradičních

28 Peter Brown. *Die Entstehung des christlichen Europa*. München: C. H. Beck, 1999, s. 168nn.

29 Larry Siedentop. *Inventing the Individual. The Origins of Western Liberalism*. Cambridge: Belknap Press, 2015, s. 199.

30 Michel Foucault. *Geschichte der Gouvernementalität*. sv. 1: Sicherheit, Territorium, Bevölkerung, Vorlesungen am Collège de France 1977-1978, Frankfurt am Main, Suhrkamp 2004, s. 331nn.

překladů Písma k ekvivalenci dynamické některých překladů moderních, která je pro současné čtenáře prý přijatelnější a srozumitelnější.

8.1 Kybernézis: dar Ducha svatého a jeho moderní recepce

Starořecké slovo *kybernetiké* dalo jméno kybernetice, moderní vědě o vládnutí, řízení a vedení. Původně se pojem vztahoval na dovednost řídit stroje či technické procesy, případně léčit tělesná zranění. Brzy se však tato dovednost z oblasti přírodních věd přenesla i do sféry věd humanitních, do sociologických modelů, jež mají lidstvo poučit, která společnost provést nebezpečnými časy do klidného přístaviště.³¹

Řecké slovo *kybernetiké* původně označilo kormidlování lodí. V pohanském myšlení bylo populární přirovnávat tuto práci k povinnosti provést komunitu těžkým obdobím. Pohanům bylo ovšem jasné, že takový úkol mohou naplnit jedině bohové!³² Život je příliš složitý a pestrý, budoucnost nám do značné míry zůstává neznámá, okolnosti se rychle mění, a zohlednit všechny síly, jež mohou do běhu věci zasáhnout, není možné. Žádný člověk proto nemůže prohlašovat, že vládne svému městu či státu jako kormidelník, který provádí loď bouřlivými vodami.

V Novém zákoně se objevuje příbuzný pojem *kybernézis*, apoštol jím označuje duchovní dar „vedení“ (1 K 12,28). Očividně nejde o jeden z předních darů; pravděpodobně zahrnuje dovednost či schopnost udat shromáždění církve dobrý směr. Když se věřící sejdou, stane se, že vypukne soupeření, že nudné řeči oslabí posluchačskou vnímavost, že diskuse se točí kolem marginálií... ale pak někdo zavtipkuje, začne zpívat či vysloví vážné napomenutí, takže setkání opět nabere lepší směr. Tento dar může mít kdokoli, pochopitelně je však užitečné, když jím byl obdarován právě vedoucí sboru. Vzpomeňme si, u Pavla jde o dar, ne o úřad!

Když tedy duchovní otcové moderny prohlašovali, že mají právo a povinnost *kybernéze*, nárokovali si něco, co pohané přisuzovali pouze bohům a co Pavel popsal jako dar Ducha svatého. Jde o dar, který má čas od času, kdykoli je ho zapotřebí, dobrý a prospěšný dopad, ale není majetkem jediné osoby v určitém postavení.

Přenos kybernetické perspektivy a metodologie z oblasti technologií do sféry antropologie a teologie vede ke ztrátě zásadního biblického důrazu: Zprávy

31 Překročení hranic mezi sférami věd bylo součástí kybernetického projektu od samých počátků. V roce 1960 Norbert Wiener zdůraznil, že kybernetika je věda o řízení a informaci, přičemž je lhostejné, zda předmětem zkoumání je živá bytost anebo přístroj. Srov. Fletchner H. J. *Grundbegriffe der Kybernetik*. Stuttgart, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1969, s. 9.

32 Kybernézis. In: Gerhard Kittel. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. sv. 3, Stuttgart: W. Kohlhammer, 1990, s. 1035n.

o stvoření říkají, že lidé jsou povoláni (a vyzbrojeni) „podmanit si zemi“ a „panovat“ nad světem zvířat i rostlin (Gn 1,28; 2,15). Nejsou však povoláni (ani vyzbrojeni potřebnými znalostmi) panovat nad sebou navzájem. Privilegium držet lidstvo ve své ruce a vládnout lidským srdcím náleží jedině Bohu.

8.2 Konzervativní a moderně dynamické prvky

Učenci, kteří tvrdí, že církev má prokazovat zvláštní úctu určitým osobám, se obvykle dovolávají dvou biblických pasáží. Jan Zlatoústý cituje 1Te 5,12–13: „*Žádáme vás, bratří, abyste uznávali ty, kteří mezi vámi pracují, jsou vašimi představenými v Kristu a napomínají vás. Velmi si jich vaňte a milujte je pro jejich dílo*“ (ČEP).³³ Tomáš Akvinský³⁴ a Huldrych Zwingli³⁵ zmiňují 1Tm 5,17: „*Starším, kteří konají svou službu dobře, ať se dostane dvojnásobné odměny, zvláště těm, kteří nesou břemeno kázání a vyučování*“ (ČEP). Oba texty mají zřejmou paralelu v 1 K 16,15–16: „*O něco vás prosím, bratří. Víte o rodině Štěpánově, že první z celé Achaje uvěřili a dali se do služeb bratřím. I vy se ochotně podřizujte takovým lidem a každému, kdo pracuje na společném díle*“ (ČEP).

V těchto oddílech žádá apoštol sbory, aby prokazovaly úctu, ba lásku určitým lidem. V 1. listě Timoteovi nesou titul *πρεσβύτεροι*, *presbyteroi*, starší; v 1. listě Tesalonickým žádný titul nemají. Oba oddíly ale udávají dva důvody, proč je potřeba tyto osoby ctít: jednak tvrdě pracují, kážou a vyučují, jednak „jsou vašimi představenými,“ vládnou. To jsou dva důvody autority a respektu až dodnes. Zaprvé je to práce, dílo, výkon a výsledky, služba, funkčnost. Tito lidé požívají úcty, protože jsou užiteční, protože vytvářejí něco dobrého. Podobá se to moderní úctě vůči lidem, jejichž angažmá přináší užitek mnohým. Zadruhé je to přehled: Zastávají určitou pozici, „jsou vašimi představenými,“ anebo jak upřesňuje řecké slovíčko, stojí vpředu, stojí na prominentním místě (*προϊστάμενοι*, *proistamenoí* v 1Tm). Jde tu o tradičnější příčiny respektu, o vzorce sociálního řádu středověké či barokní epochy: V dané společenské hierarchii zastával každý určitou pozici, jež ho odívala příslušnou autoritou.

Apoštolská slova spojují oba aspekty dohromady. Sbor má ctít ty, kteří „stojí vpředu“ a kteří pracují a tvoří, napomínají, vyučují a kážou, a tak budují víru a lásku. Tento dvojí důraz brání jednostrannostem v našem pochopení sociálních implikací, v církvi máme naopak zvažovat oba aspekty. Existují dva způsoby, jak podpírat a obhajovat určitou autoritu. Na jedné straně máme uznávat historický církevní řád; máme uznávat ty, kdo jsou povoláni, aby ve

33 Chrysostomus Johannes: *περί ιερωσύνης*. *Sur le Sacerdoce, Sources Chrétiennes*. Bd. 272, Paris: 1980, s. 278.

34 Tomáš Akvinský. *Summa theologická* II/II, q. 184,6, ad. 1, dále q. 185,1.

35 Srov. Martin Hauser. *Prophet und Bischof. Huldrych Zwinglis Amtsverständnis im Rahmen der Zürcher Reformation*. Universitätsverlag Freiburg, 1994, s. 88.

sboru zastávali zvláštní pozici. Tento konzervativní přístup však nepostihuje celou pravdu. Jeho přílišná dominance dusí život, církev je zahleděná do sebe. Proto musíme na druhé straně uznat důležitost práce, služby, námahy. Ale i toto hledisko je třeba vyvažovat. Jestliže se někde klade jednostranný důraz, pak je církevní život rozštěpený a ztrácí vnitřní sílu a trpělivost. Ratschow upozorňuje, že člověk nedosáhne ničeho, pokud si neuvědomí, že aktivitě předchází bytí.³⁶ V církvi musíme vzít na vědomí, že tradiční pojetí bytí a statutu je právě tolik potřebné jako moderní perspektiva zdůrazňující akci, výkon a výsledek. Ti, kdo si zaslouží respekt druhých, jsou podle Nového zákona – moderní anglicko-jazyčné překlady tuto skutečnost zatemňují – lidé „stojící“ (προ-ιστάμενοι). Stojí vpředu, „v čele“ (ČSP) – vedou komunitu, podněcují její pohyb, inspirují její proměnu.

Bible systematicky zpochybňuje lidské koncepty autority a vůdcovství. Boží lidé se v Písmu nedostávají znovu a znovu do obtíží proto, že by byli slabí, že by zůstávali na jednom místě, vykazovali malou dávku tvořivosti či chuti pohnout se kupředu. Obtíže si lidé působí spíše svou nevěrou, když vyměňují Boha za jiné bohy, když rozvíjejí své vlastní náboženské ideje a aktivity, jež ochromují slabé a chudé. Bible nás opakovaně vyzývá, abychom zůstávali v tom, co nám Bůh dal, abychom zachovávali a chránili jeho dary a důvěřovali Kristu. Smíme mít dost na jeho milosti (2 K 12,9)! Izajáš ani Jeremjáš nekritizují Judu za nedostatek motivace ke změnám a k dílu. Varují lid spíše kvůli nevěrnému jednání: bohatí zrazují chudé, vzdělaná elita nazývá „zlo dobrem a dobro zlem“ (Iz 5,21) a politická diplomacie nepřihlíží k Boží smlouvě s Izraelem. Juda je přirovnáván k „velbloudici, která se volně prohání,“ a k „divoké oslici, navyklé poušti,“ jež „toužebně větrí“ (Jr 2,23–24). Ve své proslulé řeči na rozloučenou Kristus vyslovuje jako *cantus firmus*: „zůstaňte ve mně“ (J 15,1nn). Ztráta ráje nebyla zapříčiněna konzervativními pokusy bránit dědictví či varovat před pokušením, nýbrž jedovatým ovocem, progresivní touhou získat nové vhledy a nový potenciál (Gn 3,5–7). Hodno úcty není vůdcovství, které uvádí církev na nová, neznámá místa, nýbrž spíše trpělivá síla, která se pevně drží božského odkazu. Řečeno jinými slovy: Písmo svaté nám brání v cestě temnotou a nabízí nám světlo, takže realitu světa, jež nás obklopuje, můžeme vidět jasněji než děti našeho proměnlivého věku.

9. Shrnutí

Je nutné zdůraznit, že lidé se Pánova díla v církvi účastní různými způsoby. Máme starší, správce, pastýře, kazatele, učitele stejně jako dary Ducha svatého.

36 Carl Heinz Ratschow. Amt – Ämter – Amtsverständnis VIII. In: *Theologische Realenzyklopädie*, sv. 2, Berlin: deGruyter, 1978, s. 608.

Nemáme ale „vůdce“ v moderním smyslu „vůdcovství“. Mluvíme-li o „vůdcovství“ v církvi, je tomu tak proto, že jsme se „přizpůsobili tomuto věku“ (Ř 12,2) a uvěřili jsme velkým mýtům moderny: samospasitelnosti lidstva nebo, ještě hůř, samospasitelnosti církve. Tento mentální postoj a toto jednání představuje velké pokušení. Tím, kdo sytí a vede své stádo, je Kristus sám. ■